

AGATA NODŹAK¹

Europa, demokracja i prawa podstawowe – sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej

W dniach 2–3 czerwca 2022 r. odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa pt. *Europa, demokracja i prawa podstawowe*, zorganizowana w Instytucie Prawa i Ekonomii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Było to kolejne przedsięwzięcie naukowe zaplanowane i zrealizowane w ramach projektu „Protection of Fundamental Rights in UE” (nr projektu 620847-EPP-1-2020-1-PL-EPPJMO-MODULE), finansowanego z Programu Erasmus +, Jean Monnet². W lutym 2022 r. minęło trzydzieści lat od podpisania traktatu z Maastricht, który powołał do życia Unię Europejską. Okres ten w historii integracji europejskiej obfitował w wydarzenia i procesy zakończone sukcesami, był to także czas problemów i trudności. W szczególności ostatnia dekada, zapoczątkowana kryzysem finansowym 2008 r., naznaczona wciąż nieokiełznaną pandemią wirusa COVID-19, a z początkiem 2022 r. agresją Rosji na Ukrainę, okazała się dla projektu europejskiego niezwykle burzliwa. Obecnie przed Unią Europejską stoją poważne wyzwania polityczne, prawne, gospodarcze i społeczne, które powinny mobilizować europejską opinię publiczną, stanowią bowiem poważne zagrożenie dla projektu integracyjnego Europy. W tej sytuacji głównym celem konferencji stało się zaprezentowanie oraz analiza poszczególnych zagadnień dotyczących przyszłości integracji europejskiej, demokracji i praw podstawowym w kontekście aktualnych wydarzeń.

1 Dr Agata Nodźak – Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; kierownik projektu „Protection of Fundamental Rights in UE” (nr projektu 620847-EPP-1-2020-1-PL-EPPJMO-MODULE), Program Erasmus +, Jean Monnet; ORCID: 0000-0003-4779-0030.

2 Zob. <https://eurights.up.krakow.pl/wydarzenia/conference2022/> (dostęp: 27.09.2022).

Otwarcia konferencji dokonali przedstawiciele władz uczelni w osobie Prorektora ds. Nauki Pana Prof. dr hab. Michała Rogoża oraz dyrekcji Instytutu Prawa i Ekonomii reprezentowanej przez Panią Prof. dr hab. Kazimierę Juszkę, jak również Module Leader projektu dr Agatę Nodżak. W ramach programu przewidziane zostało omówienie poszczególnych aspektów ochrony praw podstawowych, co znalazło swój wyraz w czterech panelach:

- 1) Panel 1A i 1B: *Demokracja i prawo. Scenariusze przyszłości Unii Europejskiej w wymiarze strategicznym* (moderatorzy: dr Piotr Uhma, dr Kaja Kowalczevska).
- 2) Panel 2A i 2B: *Polskie instytucje ochrony praw podstawowych* (moderatorzy: dr Agata Nodżak, dr Anna Juryk).
- 3) Panel 3A i 3B: *Prawa podstawowe – wymiar materialny* (moderatorzy: dr Piotr Uhma, dr Monika Skowrońska).
- 4) Panel 4: *Europejskie prawo (zmian) klimatycznych i kolektywne prawa podstawowe* (moderator: dr Agata Nodżak).

W panelu 1A i 1B prelegenci jak i inni uczestnicy konferencji w ramach swoich wystąpień nawiązywali do toczącej się aktualnie dyskusji o przyszłości Unii Europejskiej, której oś może wyznaczać sześć scenariuszy: kontynuacji, jednolitego rynku, Europy dwóch prędkości, ograniczenia i wydajności, uwspólnotowienia albo Europy wartości – wolności, równości i poszanowania praworządności. Odnoszono się do różnorodnych zagadnień mających podłoże polityczne (strategiczne), które swój strukturalny kształt otrzymują w postaci instytucji i prawa. Przedstawiono i poddano pod dyskusję m.in. kwestie możliwości pogłębionej integracji i scenariusza dezintegracji UE, warunków funkcjonowania Unii jako organizacji *sui generis* czy współistnienia ponadnarodowego i międzyrządowego mechanizmu podejmowania decyzji – polityzacji i jurydyzacji integracji europejskiej. Rozmawiano także o hegemoniczności integracji europejskiej i ponadnarodowej międzyrządowości w instytucjach politycznych Unii, modelach ponadnarodowości w jej systemie politycznym, aktualizacji wartości europejskich i unijnych w dobie populizmu oraz zjawisku „niepolitycznej polityki”. Przedstawione referaty dotyczyły ponadto technokratycznego pragmatyzmu i jurydyzacji polityki w instytucjach unijnych czy zasady pomocniczości w kontekście biurokratyzacji i podziału kompetencji wewnątrz UE w wymiarze horyzontalnym i wertykalnym.

Podczas panelu swoje przemyślenia i opinie przedstawili prof. dr hab. Jerzy Menkes (Szkoła Główna Handlowa), który referatem pt. *Europę wyznaczają wartości*, dokonał uroczystego otwarcia pierwszego panelu i *de facto* całej konferencji, oraz prof. dr hab. Dagmara Kornobis-Romanowska (Uniwersytet Wrocławski), omawiająca kwestię odpowiedzialności demokratycznej jako konstytucyjnego standardu demokracji w Unii Europejskiej. Kolejne referaty zaprezentowali pracownicy naukowcy z Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Dr Bogumił Naleziński i dr Justyna Holocher omówili kwestię pojęcia praworządności we współczesnej debacie polityczno-prawnej, a dr Urszula Kosielińska-Grabowska w wystąpieniu

Dlaczego demokracja? zastanawiała się nad znaczeniem i uniwersalnością też Alfa Rossa. Panel 1A zwieńczyły dwa referaty: *Zasada pierwszeństwa prawa Unii Europejskiej wczoraj i dziś* dr Agnieszki Kastelik-Smazy (adwokat) oraz *Kryzys strefy euro i nowe wyzwania dla demokracji i praw podstawowych w Unii Europejskiej* dr Marcina Galenta (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie).

Zagadnienia dotyczące przyszłości integracji europejskiej były kontynuowane w panelu 1B, w którym wystąpili naukowcy z zagranicznych ośrodków oraz młodzi badacze, stawiający pierwsze kroki w zakresie działalności naukowej. W tej części konferencji głos zabrali naukowcy z Panteion University of Social and Political Sciences (Ateny, Grecja): prof. Iraklis Mavridis z referatem *In the Name of Humanity: Human Rights and/as Ideology* oraz prof. Andreas Papastamos, którego wystąpienie zatytułowane było *Economic Diplomacy and Human Rights: In Search of a Democratic Framework*. W drugiej części panelu swoje referaty przedstawili młodzi naukowcy z Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie – studenci prawa: Julia Pychyńska i Jakub Siatka (*Budowanie społeczeństwa obywatelskiego w Europie współcześnie – mit czy konieczność*) oraz Natalia Korczak (*Konieczność ochrony praw podstawowych, kryzys demokracji i przyszłość europejskiej integracji w świetle spotęgowanego pandemii COVID-19 niebezpieczeństwa korupcji*).

Zarówno europejskie, jak i krajowe porządki prawne przewidują rozwiązania instytucjonalne gwarantujące realizację praw podstawowych, a w szczególności ich ochronę. W panelu 2Ai 2B, zatytułowanym *Polskie instytucje ochrony praw podstawowych*, podjęto wspólne rozważania nad poszczególnymi aspektami dotyczącymi działalności instytucji stojących na straży przestrzegania praw jednostki, w szczególności kwestie dotyczące dorobku i przyszłości polskich instytucji ochrony prawa, w tym działalności Rzecznika Praw Obywatelskich, roli sądownictwa powszechnego i administracyjnego w ochronie praw podstawowych na poziomie krajowym, prawa do sądu oraz możliwych europejskich i międzynarodowych konsekwencji realizacji tego prawa lub jego braku, jak również relacji pomiędzy europejskimi czy międzynarodowymi i krajowymi instytucjami ochrony praw człowieka. Co znamienne, w panelu wzięli udział nie tylko naukowcy zajmujący się instytucjonalnym wymiarem ochrony praw podstawowych, ale przede wszystkim praktycy reprezentujący instytucje i środowiska zajmujące się ochroną praw jednostki – wojewódzkie sądy administracyjne, sądy powszechne, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Europejskie Centrum Konsumenckie w Urzędzie Ochrony Konkurencji i Konsumentów, jak również przedstawiciele zawodów prawniczych. Panel 2A otworzyło wystąpienie prof. UAM dr hab. Marcina Sokołowskiego (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) zatytułowane *Niektóre aspekty reformy wewnętrznego działania sądów w Polsce w kontekście zasady praworządności UE*. Następnie niezwykle interesujący temat *Artykuł 47 Karty praw podstawowych – prawo do sądu oraz misja prawników na sali sądowej. Praktyczna realizacja zasady jawności oraz rola prawników na sali sądowej z uwzględnieniem aspektów etycznych* poruszyła sędzia Olimpia

Barańska-Maluszek. O roli sądownictwa administracyjnego w kontekście ochrony praw podstawowych mówił naukowiec i praktyk prof. UJ dr hab. Kazimierz Bandarzewski (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wojewódzki Sąd Administracyjny w Krakowie). Ostatnie referaty w panelu 2A przedstawili pracownicy naukowcy z Uniwersytetu Pedagogicznego – dr Monika Skowrońska (*Rola sądów administracyjnych w zakresie ochrony praw podstawowych w sprawach podatkowych*) oraz prof. UP dr hab. Grzegorz Krawiec, reprezentujący również Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich (*Rzecznik Praw Obywatelskich jako organ właściwy w sprawach dotyczących postępowania administracyjnego*). W panelu 2B, stanowiącym kontynuację analiz problematyki instytucjonalnego wymiaru ochrony praw podstawowych, wystąpił Karol Muż, Koordynator Europejskiego Centrum Konsumentckiego w Urzędzie Ochrony Konkurencji i Konsumentów, który w referacie pt. *Ochrona konsumentów na przykładzie sieci Europejskich Centrów Konsumentckich (ECC-Net)* podzielił się informacjami na temat codziennych problemów pojawiających się w działalności Centrum. Następnie dr Witold Krzymowski (Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie, adwokat) wygłosił referat pt. *The Idea of Justice and the Polish Transposition of Directive 2013/48/EU on the Right of Access to a Lawyer in Criminal Proceedings*. Na zakończenie panelu 2B głos zabrali dr Teodor Manea (The Bucharest University of Economic Studies, Faculty of Law) i Dragoş Lucian Ivan (individual law office) z opracowaniem *The Impact of the Clash between the CJEU Case Law Concerning Rule of Law and the Constitutional Court in Romania on the Criminal Legislation, Investigation and Fight against Corruption* oraz Leta Bardjieva Miovska (University St. Cyril and Methodius, Faculty of Philosophy, Institute for Security, Defense and Peace, Skopje) z referatem *The Use of Special Investigative Measures in the Republic of North Macedonia – Legal Provisions and Human Rights Aspects*.

Prawa podstawowe są prawami i wolnościami podlegającymi ochronie na płaszczyźnie Unii Europejskiej. Stanowią wyraz poszanowania fundamentalnych zasad i wartości, na których ma się ona opierać. W panelu 3A i 3B, zatytułowanym *Prawa podstawowe – wymiar materialny*, omówione zostały więc zagadnienia dotyczące charakteru i miejsca praw podstawowych w europejskim systemie praw człowieka, prawnej regulacji praw podstawowych – genezy i przyszłości, źródeł praw podstawowych, znaczenia orzecznictwa TS i ETPC oraz orzecznictwa krajowego dla rozwoju praw podstawowych. Poruszono ponadto kwestię katalogu praw podstawowych w kontekście aksjologii przyjętej w UE, odnoszącej się do takich fundamentalnych wartości, jak godność, wolność, demokracja, równość i praworządność. Panel 3A otworzyło wystąpienie dr Katarzyny Chrostowskiej-Malak (Politechnika Warszawska) na temat statusu uchodźcy w Polsce na tle standardów europejskich. Następnie referat pt. *Reforma Wspólnego Europejskiego Systemu Azylowego w perspektywie praw podstawowych* przedstawił student prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie Leopold Gerlach. Problematyka ochrony praw cudzoziemców była kontynuowana w trakcie wystąpienia Antonii-Stefanii

Ouissa (MSc. Global Health – Disaster medicine National and Kapodistrian University of Athens) zatytułowanego: *The Separation Between Refugees – Immigrants and their Children During Transportation*, a następnie w referacie Emmy Lennhammer (University of Bristol Law School) *Indigenous Human Rights within CJEU and ECtHR: The Case of the Sámi People in Norway, Sweden, Finland, and Russia*. W panelu 3B prelegenci zaprezentowali problematykę wybranych kategorii praw podstawowych. Prof. KAAFM dr hab. Tomasz Srogosz (Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego) wystąpił z referatem pt. *Prawo do żywności jako prawo podstawowe*. Charakterystykę kolejnej kategorii praw podstawowych przedstawiła dr Anna Juryk (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie) w referacie zatytułowanym *Prawa osób w podeszłym wieku jako prawa podstawowe UE*. O prawie do infrastruktury publicznej wolnej od barier dla osób niepełnosprawnych mówił pracownik naukowy Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie dr Marcin Kępa. Panel zwieńczyło wystąpienie młodej badaczki, absolwentki prawa na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie mgr Agnieszki Anny Kani (doktorantka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego) zatytułowane *Kontekst europejski polskich ograniczeń wolności przemieszczania się po terenie cmentarza w trakcie epidemii COVID-19*.

Wraz z przyjęciem Europejskiego Zielonego Ładu, którego głównym celem jest osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 r., Unia Europejska przystąpiła do szeregu inicjatyw, które mają zapewnić wielowymiarowe podejście do zmian klimatu. W panelu 4, zatytułowanym *Europejskie prawo (zmian) klimatycznych i kolektywne prawa podstawowe*, pojawiły się analizy prowadzone z perspektywy oddolnej, poprzez odniesienie się do odpowiedzi podmiotów niepaństwowych na zmiany klimatyczne. Zagadnienia prezentowane w ramach tego panelu dotyczyły w szczególności europejskiego prawa klimatycznego – możliwości i ograniczeń dla aktywnych obywateli, społeczno-ekonomicznych skutków zmian klimatu, edukacji klimatycznej, aktywizmu klimatycznego i przeszkód strukturalnych, sprawiedliwości ekologicznej, prawa do czystego środowiska jako dobra osobistego w ujęciu organów wymiaru sprawiedliwości, odpowiedzialności przedsiębiorstw i wskaźników środowiskowych (czyli praktycznego podejścia do zielonego biznesu), transportu niskoemisyjnego w kontekście wykluczenia transportowego oraz społeczno-gospodarczych skutków sprzedaży wyłącznie samochodów niskoemisyjnych od 2035 r. Pojawiły się one odpowiednio w trzech wystąpieniach: mgr Angeliki Krężel (Uniwersytet Wrocławski) *Strategiczne pozwy klimatyczne w Unii Europejskiej – dostęp do sądu w sprawach związanych z ochroną klimatu*, mgr Jadwigi Urban-Kozłowskiej (Uniwersytet Jagielloński, Okręgowa Izba Radców Prawnych w Krakowie) *Ochrona środowiska naturalnego jako cel uzasadniający pomoc inwestycyjną na rzecz portów lotniczych* oraz studenta prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Franciszka Nowaka *Limitująca funkcja zasady zrównoważonego rozwoju*.

Podsumowanie wystąpień w ramach poszczególnych paneli stanowiła interesująca dyskusja, połączona z zadawaniem pytań poszczególnym prelegentom. Zamknięcia konferencji dokonała dr Agata Nodżak, dziękując prelegentom i gościom za zainteresowanie i udział w tym wydarzeniu naukowym.

Konferencja *Europa, demokracja i prawa podstawowe* stanowiła znakomitą okazję do wymiany poglądów na temat wielu interesujących problemów związanych z instytucją ochrony praw podstawowych na płaszczyźnie UE. Z wypowiedzi uczestników można było wywieść wnioski dotyczące realnej wartości, jaką nadal stanowi sama instytucja UE, przestrzeganie fundamentalnych wartości takich jak godność, wolność, demokracja, równość i praworządność, w szczególności w obecnej sytuacji występowania w poszczególnych państwach europejskich różnego rodzaju kryzysów – ekonomicznych, humanitarnych, prawnych czy zdrowotnych – skutkujących ustawicznymi naruszeniami podstawowych praw jednostki.

Ciągle istniejące zagrożenie epidemiczne w kraju i za granicą zmusiło organizatorów do zorganizowania konferencji w formie hybrydowej, czyli stacjonarnie oraz z wykorzystaniem środków komunikacji na odległość (aplikacja MS Teams). Pomimo tego, a może właśnie dzięki temu, w konferencji wzięło udział ponad siedemdziesiąt osób, w tym trzydziestu czterech prelegentów z krajowych i zagranicznych ośrodków i instytucji naukowych. Jak już wcześniej wspomniano, podczas spotkania on-line nie zabrakło dyskusji, polemik oraz pytań badawczych, dających impuls do dalszych badań, w tym również tych prowadzonych przez członków zespołu grantowego w ramach projektu „Protection of Fundamental Rights in UE”. Owoce konferencji oraz inspirowanych nią badań naukowych zostaną opublikowane w 8 (2022) numerze czasopisma naukowego Instytutu Prawa i Ekonomii „Rocznik Administracji Publicznej”.

Na zakończenie należy podkreślić, że na rangę i prestiż wydarzenia miał wpływ nie tylko udział znamienitych prelegentów oraz gości, ale również fakt, iż konferencji patronatu honorowego udzielił: Rektor Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Rzecznik Praw Obywatelskich, Wydawnictwo C.H. Beck oraz Fundacja Frank Bold. Wsparcie wydarzenia ze strony wymienionych osób i instytucji bezsprzecznie podkreśliło wyjątkowy charakter tego przedsięwzięcia naukowego.